

Марина Андріївна Хомчик
старший науковий співробітник
сектору “Археологія доби раннього заліза”
науково-дослідного відділу збереження фондів,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)

Юрій Павлович Бут
завідувач сектору реставрації металу
відділу наукової реставрації пам’яток,
Національний музей історії України
(Київ, Україна)

Maryna Khomchuk
Senior researcher,
the Archaeology of early Iron Age sector of the research department of preservation,
National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

Yurii But
Head of the Restoration of metal department,
National Museum of Ukrainian History
(Kyiv, Ukraine)

СКІФСЬКІ НОЖІ З РОЗКОПОК КРАСНОЗНАМ’ЯНСЬКОЇ ЕКСПЕДИЦІЇ ІНСТИТУТУ АРХЕОЛОГІЇ НАНУ В ЕКСПОЗИЦІЇ НМІУ

SCYTHIAN KNIVES FROM THE COLLECTION OF KRASNOZNAM’YANS’KA EXCAVATION EXPEDITION OF THE NAS INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY IN THE EXPOSITION OF NATIONAL MUSEUM OF UKRAINIAN HISTORY

Анотація

У повідомленні розглядаються реставраційні заходи, проведені в реставраційній майстерні НМІУ у 2010–2011 рр. під керівництвом художника-реставратора І. Ластовкіної студентами Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури Ху Лу Міном та Чжан Гун Е (Китай) зі скіфськими ножами з колекції Краснознам’янської археологічної експедиції. Набуття ножами експозиційного вигляду дозволило розмістити їх в експозиції НМІУ.

Ключові слова: ножі з дугоподібною спинкою та кістяним руків’ям, реставраційні заходи

Summary

This article is dedicated to restoration activities with Scythian knives from the collection of Krasnoznam'yans'ka excavation expedition that were conducted in the restoration workshop of NMUH in 2010–2011 by students from China of National Academy of Visual Arts and Architecture under the guidance of the restorer Dr. I. Lastovkina. After the restoration process, the Scythian knives are present in NMUH exhibition.

Keywords: restoration activities, arched knives with a bone handle

У 1981 р. до археологічних фондів Державного історичного музею (нині – НМІУ) з ІА АН

УРСР надійшло близько 300 предметів, виявлених Краснознам'янською археологічною експедицією під керівництвом Г. Євдокимова, яка у 1981 р. поблизу с. Первомаївка Верхньорогачицького р-ну Херсонської обл. досліджувала скифські кургани IV ст. до н. е.

Частина предметів за станом збереження надійшла до науково-допоміжного фонду, серед них фрагменти п'яти залізних ножів з горбатими спинками¹. Леза чотирьох ножів (інв. № БД-4991/1, БД-4991/2, БД-4991/3, БД-4991/4) були у вигляді дрібних фрагментів. У суцільних кістяних руків'ях ножів збереглися залишки залізних клинків, довжиною 3 см, та залізних штифтів, якими клинок прикріплювали до кістяних руків'їв. У руків'ї п'ятого ножа (інв. № БД-5016) збереглася майже половина клинка (рис. 1). У 1970-х роках відомий археолог Б. Шрамко провів серію металографічних аналізів скифських ножів, у результаті яких було з'ясовано, що різні типи ножів виготовлені за різними технологіями. Найбільш складними за технологією виготовлення виявилися побутові ножі з дугоподібною спинкою та прямим лезом².

Рисунок 1. Ножі до реставрації.

У 2010–2011 рр. означені ножі під керівництвом художника-реставратора І. Ластовкіної були відреставровані в майстерні НМІУ студентами Національної академії образотворчого мистецтва та архітектури Ху Лу Мін та Чжан Гун Е (Китай). У результаті лабораторних досліджень з'ясувалося, що поверхня ножів вкрита тонким шаром консерванту, для зняття якого було підібрано відповідний розчинник. На поверхні фрагментів ножів спостерігалось розшарування металу та був наявний суцільний шар продуктів корозії заліза. За допомогою магніту був проведений аналіз на наявність металевого ядра, який виявив повну мінералізацію заліза. На основі лабораторних досліджень було складено план реставраційних заходів, який передбачав роботу з кісткою та металом. Кістяні руків'я ножів із залишками клинків мали нерівномірний колір – від світло-вохристого до світло-коричневого. Таке забарвлення виникло тому, що кістка тривалий час контактувала з залізом, тож на її поверхню потрапили продукти корозії. Кістяні руків'я мали втрати, потертості та тріщини. Реставратори видалили з ручок ножів консерваційне покриття, зволожили поверхню дистильованою водою, розчистили скальпелем та законсервували полімером Paraloid B-72. Мастикування кістки виконувалося десятивідсот-

¹ Евдокимов Г. Л., Фридман М. И. Скифские курганы в с. Первомаевка на Херсонщине / Г. Л. Евдокимов, М. И. Фридман // Скифы Северного Причерноморья. – К., 1987. – С. 89, рис. 3(7); С. 96, рис. 9(1); С. 106, рис. 17(7).

² Мелюкова А. И. Хозяйство, быт, торговля / А.И. Мелюкова // Археология СССР. Степи европейской части СССР в скифо-сарматское время. – М., 1989. – С. 115 (табл. 47).

ковим розчином ПВБ з тальком та мінеральними сухими пігментами як наповнювачами³. Мінералізовані й уражені хлоридами металеві частини розчищали та вирівнювали за допомогою бормашини з різними насадками із закріпленням поверхні двовідсотковим розчином полімеру Paraloid B-72⁴. Після цього фрагменти були склеєні та мастиковані двокомпонентним олігомером на основі епоксидних смол. Як наповнювачі використовували продукти корозії заліза, попередньо оброблені розчином таніну з додаванням графіту. Мастику наносили локально в місцях склеювання, які потім зачищали шліфувальним папером та консервували тривідсотковим розчином полімеру Paraloid B-72⁵ (рис. 2). Після завершення реставраційних робіт ножі набули таких розмірів: 19 см (інв. № БД-4991/1), 18 см (інв. № БД-4991/2), 22 см (інв. № БД-4991/3), 16 см (інв. № БД-4991/4), 17 см (інв. № БД-5016). Набувши експозиційного вигляду, означені ножі можуть бути переведені з науково-допоміжного до основного фонду музею (рис. 3). Після наукового дослідження і консультації з доктором ветеринарних наук, завідувачем кафедри анатомії та гістології тварин Національного університету біоресурсів і природокористування України О. Мельником було визначено, що ці ножі є медичними інструментами. Нині ножі представлені в експозиції НМІУ “Найдавніша та середньовічна історія України.”

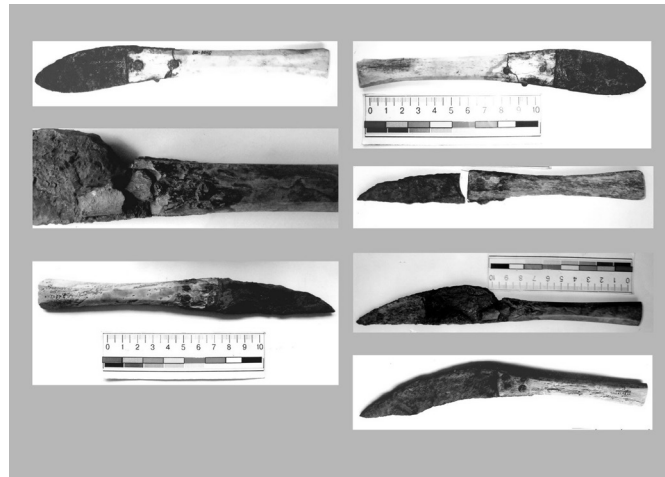

Рисунок 2. Ножі в процесі реставрації.

Рисунок 3. Ножі після реставрації.

³ Никитин М. К., Мельникова Е. П. Химия в реставрации / М. К. Никитин, Е. П. Мельникова. – Ленинград, 1990. – С. 258.

⁴ Мінжулін О. І. Розчищення і розкриття творів з чорного металу. Реставрація творів з металу / О.І. Мінжулін. – К., 1998. – С. 56, 84.

⁵ Там само. – С. 56.